

Az információ = különleges áru

Roboz Péter*, amikor az információ áráról ír, "eretnek gondolatok"-nak címezi dolgozatát. A szerkesztőség vitairatként teszi közzé megállapításait, mert megítélése szerint is "sok vitatnivaló található benne". Magam is úgy vélem, ezért néhány megjegyzésemet a következő pontokban tézisszerűen kísérem meg összefoglalni.

1. Az 1960-as években terjedt el az "információ gazdaságtana" fogalom, elsősorban a közgazdászok köreiben. Ezzel párhuzamosan merült fel az információ bizonyos fokú általánosítása, árujellegének hangsúlyozása. Az érvek mellett azonban hamar felsorakoztak a részleges ellenérvek, kifogások és cáfolatok is. Az egyre differenciálódó, kifinomulttan egyetértő és "eretnek" gondolatok azóta is megoszlanak.

2. Az árujellegre vonatkozó vizsgálatok és kutatások közötti különbségek egyik fő oka valójában az, hogy még ma sincs általános, világszerte elfogadott egyetértés az információt meghatározására. (A saját jegyzeteimben összegyűjtött több mint ötven meghatározás is alátámasztja ezt.) Leginkább az a definíció látszik alkalmasnak, amely szerint "az információ közlések, tények, adatok stb. fogalmilag – következtetések, logika, gondolatok vagy más szellemi tevékenység útján – összeállított együttese".

3. Az információ fogalmának a magyar nyelvben kialakult két- vagy többértelműsége csak fokozza a különböző megállapítások és következtetések esetlegességét. (Ezek főként az angolból átvett "information" szolgai fordításából és szó szerinti alkalmazásából származnak.) Itt a következőket célszerű megjegyezni:

► Az információra – mint tevékenységre – sokkal egyértelműbb a "tájékoztatás" (vagy esetenként más) kifejezés.

► Az információ – mint főnév (gyűjtőnév) – általában nem helyettesíthető, de a gyakorlatban zavaró lehet. (Az eszkimóknak 18 szavuk van a hóra. Rényi professzor egy előadásában – a hallgatók véleménye alapján – 10 olyan magyar szót emelt

ki, amelyek esetenként helyettesíthetők, finomíthatják az információ általános használatát, csökkenthetik félreérthetőségét vagy semmitmondó, unalmas jellegét.)

► A magyarban az információ – mint főnév – többes számban is alkalmazható. Pl. egy-egy dokumentumban nem egy, hanem az információk nagy száma is előfordulhat.

4. Az ár tekintetében egészen más megállapítások tehetők

a) az információkra és

b) az őket közvetítő (könyvtári, bibliográfiai, referáló és egyéb) szolgáltatásokra. (Kivételt képeznek a Roboz Péter által is kiemelt faktografikus – közvetlen tájékoztató – anyagok.)

Ez meghatározó és alapvető különbség, aminek figyelmen kívül hagyása lehetetlenné teszi mind az általános, mind a mikroökonómiai kutatásokat, a helyi következtetéseket, és minden árra vonatkozó megállapítást. Ezen a félreértésen alapszik a helytelen vélemények és tévedések zöme.

5. Teljesen különböző tartalmat jelent az a két fogalom is, amelyet szintén sokszor azonos értelemben használnak:

más az érték, és

más az ár.

Ezt a különbséget, illetve másságot sokan és sokféleképpen fejezték ki, vizsgálták és határozták meg. Bizonyítottnak vehető, hogy az ár az az összeg, amelyet a közvetítő szolgáltatásokért – a hozzáférés és a használat biztosításáért, elősegítéséért – kell fizetni. Ugyanakkor egy bizonyos információ az egyik intézmény vagy egyén számára lehet igen értékes (ritkábban, pénzben is kifejezhetően, több millió dollár is lehet), míg egy másik felhasználó szempontjából lehet teljesen értéktelen.

6. A "társadalmunk által kultikusan tisztelt" és lépten-nyomon emlegetett információk (Roszak, Th.) és a közvetítő tájékoztatás ár/érték összefüggése egyszerűsítve az 1. ábrán látható.

Az információk igazi értéke a használatban van. Az árjelleg itt többnyire eltűnik, nehezen kimutatható. Ezért az információk "különleges fajta áruk"-ként foghatók fel, hasonlóan a tudományos eredményekhez,

* ROBOZ P.: Eretnek gondolatok az információ áráról. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 40. köt. 2. sz. 1993. p. 51 – 55.

amelyeknek árát a felhasználástól elvárt haszon határozza meg (tudományáru elmélet).

1. ábra

7. Az árra és az árjellegre vonatkozó vizsgálatok és vélemények világszerte két véglet között mozognak:

- ▶ az információknak áruk van, "mert előállításuk, terjesztésük és használatuk költséggel jár". (A kérdés csak az, hogy ki fizet ezért.)
- ▶ A nem árjellegű szempontok hangsúlyozói kiemelik, hogy a hasznot a készítő nem teljes mértékben kapja meg, a költségeket a fogyasztó nem teljesen viseli. Az információk főleg beruházási javak, annak ellenére, hogy vannak fogyasztási vonásaik is. (Bizonyos esetekben az információkat nem döntésekhez vagy problémamegoldásokhoz használják, hanem önmagukért fogyasztják – pl. szórakozási célokra.)

8. Amikor az információk áráról beszélnek, igen ritkán indulnak ki azok használati értékéből. Sokkal inkább a közvetítői, transzferköltségekből, és néha a kereskedelmi profitból. Az árazást megnehezíti, hogy a terjesztés többnyire és nagymértékben kereskedelmi: a piaci árakat a kereslet/kínálat határozza meg. A formális tájékoztatás intézményei nyújtotta közvetítő termékek és szolgáltatások vonatkozásában különböző árazási módszerek alakultak ki. Ilyenek pl.: a "minimális árak"; a "piac elviseli ár"; a "fix százalék árak"; a "jövedelem/felhasználók ár"; a "múlt árak"; a "minimális érték/ár" gyakorlat.

Az információk árának megítélésében nincs egységes álláspont. A mérhetőség és mérhetetlenség szemléletének ütközése ezen a területen is sok elentétes véleményt indukál. (Ezt tükrözi Roboz Péter állásfoglalása is.)

Mindez nem zárja ki azt, hogy első lépésként fejleszteni kell a könyvtárosok, tájékoztatási szakemberek gazdasági gondolkodását, tudatát és tevékenységét. A munkahelyi vizsgálatok meggyőző részeredményekkel járhatnak. De nem szabad szem elől téveszteni, hogy az érték és az ár legtöbbször nem fedi egymást, nem mutatható ki egyértelműen. Nem eshetünk abba a hibába, amit *Oscar Wilde* így fejezett ki: hiba, ha valaki mindennek tudja vagy tudni akarja az árát, de semminek az értékét.

Irodalom

- ALFÖLDINÉ DÁN G.: Könyvtárgazdaságtan I. *Finanszírozás, szolgáltatások, árak*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 40. köt. 1. sz. 1993. p. 3–6.
- BALÁZS S.: Az információk használata, hasznosítása és haszna. Bp. OMIKK, 1993. 133 p. ISBN 963 593 175 1
- CRONIN, B.: Information accounting. = Proceedings of the 42. FID Congress, 1984. p. 409–416. (FID Publ. 631.)
- FLOWERDEW, A. D. J.– WHITEHEAD, C. M. E.: Cost-effectiveness and cost/benefit analysis in information science. London, School of Economics, 1974. 71 p.
- HORTON, F. W.: Information resource management. New Jersey, Prentice Hall, 1985. VIII, 263 p.
- MASON, R. M.– SASSONE, P. G.: A lower bound cost-benefit model for information services. = Information Processing and Management, 14. köt. 2. sz. 1978. p. 71–83.
- RÉNYI A.: Napló az információelméletéről. Bp. Gondolat, 1976. 187 p.
- REPO, A. J.: Economics of information in information science. Espoo, Technical Research Centre of Finland, 1986. 59 p. (VTT Research Notes 645.)
- ROSZAK, Th.: Az információ kultusza. Bp. Európa, 1990. 403 p.
- SZILÁGYI L.: A tudomány árukategóriái és közgazdasági hatékonysága. Bp. Akadémiai Kiadó, 1986. 264 p. (Tudományszervezési füzetek.)

Balázs Sándor

(Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár)